

Реферат на тему: "Глушко Олександр - письменник історик і лірик"

Олександр Глушко

Реферат на тему:

Глушко Олександр -

письменник історик і лірик

Історія — це лірика чи епос?

У нашій свідомості вона органічніше співвідноситься з епосом. Історія для нас - це масштабність суспільно вагомих подій, епохальність ситуацій, зіткнень, часто виражених у військових колізіях, поєдинках, придворних інтригах. Історію ми звикло сприймаємо як фабулу реальних фактів, що багатогранно позначалися на долях народів, цивілізацій, людства.

Історичний твір у нашому сталому розумінні — це, як правило, розповідь-аналіз, неквапливий погляд на комплекс заплутаних, загадкових проблем; це стрімкий розвиток дії, захоплюючий розвиток несподіваних сюжетів, такі ж несподівані ретардації оповіді з психологічним заглибленням у парадокси, таємниці доль головних, другорядних, а то й малопомітних персонажів; це фейерверк подій, нових відомостей, інтерпретацій, що розширюють, а то й змінюють наші уявлення про минуле, які (уявлення), неначе внутрішня духовна діорама, наближують нас до нього.

Вислів "історичний роман" на загальноновживаному рівні сприймається нами як художня розповідь про минувшину на засадах малознайомих фактів, документів, конкретних реалій.

Але цей жанр розвивається, як і будь-який інший. І сьогодні спостерігаємо його трансформацію в напрямку ліризації.

Роман Олександра Глушка "Скачок тарпана", що вийшов друком у видавничому домі "KM Academia" (1998), подає історію у новому вимірі - ліричній епічності.

Увесь романний простір - життя бузьких козаків за царювання Катерини II й Павла I, відстоювання ними своїх свобод - проникнутий потужним ліричним струменем. М'яка одухотвореність твору особливо відчутна у перших двох розділах книжки ("Полювання на диких коней" і "Козацьке графство"), де зображуються картини побуту, звичаїв, традицій, військової та духовної етики бузького козацтва.

Початкові сцени роману, розгортання художньої дії за принципом асоціативної фрагментарності, перемикавання ритмів оповіді, зображення вільного козацького життя на південноукраїнських просторах, змалювання колоритних портретних і мовленнєвих образів Андрія Чигрина, Супруна Мандрики, Івоні, Симона Єрика, Левка Хмеля, Халимона Кваші на тлі природи прибузького степу, авторське любування гордими й відчайдушними героями, розвиток інтимної лінії, побудованої на романтичному коханні

французького аристократа Жозефа де Поліньяка до гордої степовички Ольги Чупрун-Гірей – все це утворює лірико-епічний пролог основних гостросюжетних ліній нового твору Олександра Глушка.

Перші два розділи роману написані як історія бузького козацтва в мікросюжетах повсякдення та історичних фресок. Відчувається значний художній досвід і композиційна майстерність письменника, який, маючи ступінь кандидата філологічних наук, глибоко розуміється на технотворчих аспектах письменницької справи.

"Стрибок тарпана" – твір з ґрунтовною побудовчою традицією. Він задуманий як роман зустрічей і мандрів. Така форма потребує виведення наскрізних персонажів, які з'єднують різні сфери, прошарки художньої реальності. Ними й виступають козаки, що подорожують у пошуках справедливості. Письменник, врахувавши значний досвід європейської архітектонічної культури у розвитку мотиву подорожей, вибудував роман за сучасними канонами "мандрівного" жанру. Твір вирізняється фабульною лаконічністю й оригінальністю оповідної манери – синтезом ліричності та гостросюжетності.

Цементуючою субстанцією твору є категорія свободи. Вона втілюється різними художніми засобами – інтонаційними, колізійними, характерографічними. Вона пронизує пейзажні малюнки, сюжетику, діалоги роману. Вона втілена в емоційному та концептуальному прошарках книжки Олександра Глушка.

Свобода – це єдина цінність, що непідвладна забороні та знищенню. Романіст зображує бузьких козаків у складні для них часи – у період поступової ліквідації царською владою їхніх особистих та соціальних свобод. У важкій духовній скруті зустрічаємо ми козацьких ватажків – Андрія Чигрина, Остапа Туровця, Антона Чайку. Проте чим наполегливіше відбувається ущемлення козацьких вольностей, тим активнішими, нескоренішими стають ці та інші козаки, тим сильнішає в них пафос бунту й незгоди.

Художніми рухами своїх героїв О.Глушко показує, що свобода є насамперед внутрішнім станом особистості й живе завжди, якщо живе в її душі, свідомості, у її серці. Більшість бузьких козаків сильні саме своєю волею до свободи, волею, яку не можна скасувати указами та воєнною силою.

У символічному плані ідея свободоловства осмислюється письменником під час зображення козацьких ловів. Дикі коні – тарпани – уособлюють у художніх реаліях роману непереможний і ніколи не переможений потяг до волі, до ствердження власної гідності. Вони символізують природне прагнення усього живого до гордого й розкутого існування. Алегорійна картина полювання на вільних тарпанів, що є лірико-філософською квінтесенцією твору, завершується таким метафоричним епізодом:

"До загнаного у кут тарпана лишалося не більше двадцяти сажнів, уже крутнулися у жилавій руці Єрика мотузяні кільця аркана, як сталося неймовірне. Жоден з козаків не міг пригадати потім чогось такого зі своїх численних мисливських пригод. Сторожко позиркуючи на вершників, дикий огир пробігся краєм урвища, позадкував від нього, та за мить здивився свічкою і, пружно відштовхнувшись задніми ногами, на очах у

сторопілих переслідувачів кинувся зі скелі вниз, на засніжену кригу Мертвих Вод.

Коли ошелешені ловчі прискакали до кручі, нескорений вожак, провалюючись копитами в гостроверхих застругах, уже підбігав до свого табуна. Й тільки закушпелило слідом за ними".

Свобода для героїв роману "Стрибок тарпана" – це життєдайна потреба, що надихає їх на мужні вчинки й ризиковані мандрівки.

Неквапливо, з ліричними відступами підходить романіст до головної сюжетної події твору – поїздки бузьких козаків до Петербурга з метою повернення своїх прав і свобод, виборених ними ще за часів Богдана Хмельницького. Про це розповідається у двох наступних розділах роману – "Петербурзький холод" та "Поединок". І з цього моменту тональність і ритм оповіді різко змінюються.

Домінуюча на початку твору лірична стилістика стрімко переростає в епічну напруженість. З прибуттям послів від козацької вольності до столиці одразу відкривається інший світ – вишуканих логічних комбінацій, високих політичних ставок, невидимої і жорстокої боротьби особистостей, груп, сил. Стається зміна не лише художньої території (натомість прибузького півдня ареною дії стає північний Петербург), але й проблемно-тематичної спрямованості художньої дії.

На перший план виходять історичні дійові особи – Павло І, "брильянтовий князь" Куракін, таємний радник Дмитро Трощинський, нюанси їхнього сходження східцями влади й політичного успіху. Письменницький погляд рухається в напрямку збагачення проблемно-тематичного ряду. Від фресок з життя простих козаків — до фресок з психології придворної еліти.

Проте проблеми українсько-російських взаємин, виразно окреслені в перших сценах роману, незмінно знаходять своє художнє продовження, тепер уже в інтерпретаціях впливових царедворців. Тривожне звучання "української сонати" відчутне не тільки в козацьких мандрах хитросплетіннями столичних кабінетів, але й у відтінках ставлення російських державних осіб до України, її ватажків, до її трагедійного минулого. Змалювання відомих політичних постатей дозволяє О.Глушкові висвітлити перебіг історії в класичному варіанті – крізь призму сановних інтриг, невидимого протистояння, заколотів і зрад.

Особливість "петербурзьких" розділів полягає у тому, що, формально залишаючи козаків головними дійовими особами, О.Глушко переносить основну увагу на конфлікт, що розгортається при царському дворі. Романіст майстерно переплітає долю бузьких козаків і бурхливі події боротьби за імператорський престол.

Починаючи з третього розділу, він виводить два паралельних конфлікти – між козаками й російською владою та між різними угрупованнями всередині російської державної еліти. Причому в заключному розділі ("Поединок") сюжетні акценти сконцентровано на зображенні заколоту прихильників Олександра І. Історія стає одвічною драмою боротьби за владу. І роман "Стрибок тарпана" набуває рис класичного історичного твору – з динамічною дією, передісторією визначних державних осіб, захоплюючою психологічною напругою, переплетінням ракурсів

"верхів" і "низів".

Паралельні конфлікти твору вивершуються паралельними кульмінаціями, що фактично завершують розвій подієвого ряду книжки. Прийом подвійної кульмінації, що його використовує О.Глушко, має два протилежні тональні "виходи".

Успішно закінчується для його учасників придворний заколот проти Павла І й відбувається представлення петербурзькому люду нового російського імператора. Проте невтішні наслідки має подорож козацької депутації до російської столиці, оскільки надії не справдилися й на тому ж представленні наслідника престолу, неначе вирок, прилюдно пролунали слова, вимовлені від імені нового імператора Дмитром Трощинським: "Ми, успадковуючи імператорський всеросійський престол,.. перебираємо на себе купно й обов'язок управляти Богом даним народом за законами й по серцю спочилої бабки нашої государині імператриці" Катерини ІІ.

Успіх еліти й поразка народу – провідний лейтмотив, що його розгорнуто й багатозначно озвучено на сторінках "Стрибка тарпана". Інтереси державних осіб й українського козацтва в художніх зв'язках твору виявилися несумісними. Вектор історичного розвитку спрямований на забезпечення особистісних амбіцій правителів, а не духовних потреб народних верств.

Ідея свободолобства розвивається Олександром Глушком протягом усього плину романної дії. Спочатку вона оживає на матеріалі безмежного степового буття козаків, пізніше поглиблюється їхніми петербурзькими емоціями й враженнями. Для її переконливого втілення романіст активно використовує поетику контрастів, що охоплює різні сфери художнього простору – концептуальні, побудовчі, персонажні, сюжетні, ритмомелодійні, мовні й мовленнєві.

Акцентація контрастів здійснюється у творі між вільними пориваннями козаків й тими жорсткими обмеженнями, у які ставить їх влада, між їхнім ширим бажанням служити московському цареві й підступністю російського престолу, який використовує козацький військовий талант проти своїх ворогів, а потім нищить його; між широкою реформаторською душею Поліньяка, хазяїна Гардового і "дванадцяти тисяч десятин незайманого козацького степу", й деспотичною волею Демида Акацатова, хитрого калузького поміщика, який через свої шахрайські вміння стає новим володарем козацьких територій; між привітним степом й холодним Петербургом, між широкими натурами козаків й замкненими постатями царських сановників; між неквапливим стилем оповіді про життя степовиків і напружено стрімким розгортанням столичних подій; між мікросюжетністю й принципом монтажності в організації перших розділів книжки і єдиною сюжетною домінантою в розділах останніх; між різнобарв'ям, соковитістю козацької мови й вивіреністю, ощадливістю мовної гри імператорського двору. Контрастний світ роману суттєво увиразнює художнє поле, на якому розгортає історичні події та зіткнення Олександр Глушко.

При конструюванні твору письменник використав прийом "непомітного споглядача". Усі основні події подаються крізь призму Романа – дванадцятирічного хлопчика, сина Андрія Чигрина, який супроводжує бузьких козаків і на ловах, і в

петербурзьких ходіннях за правдою. Окремої сюжетної лінії з образом Романа не пов'язано, міститься тільки вставна історія про його дружбу з молодим маляром Антипом, яка, до речі, теж органічно пройнята мотивами свободоутвердження.

Композиційно й фабульно образ Романа у творі не виокремлюється. Письменник звів до мінімуму також і його участь у мовному русі персонажів. Є одна важлива риса, що вирізняє Романа від інших наскрізних персонажів роману. Це його схильність до малярства й уміння живописно побачити буденне й небуденне життя. Роман дивиться, спостерігає, дивується, обмірковує побачене в козацькому житті й у Петербурзі — цих двох полюсах, якими окреслено кордони руху його думки й погляду. Романів малярський хист постійно відбивається у виразності, соковитості сприйняття ним життєвих та історичних подій. Крізь живопис Романового зору показано чимало подій, що відбуваються у творі.

Письменник час від часу наголошує на тому, що підліток живе своїм внутрішнім життям — ще наївним, романтичним, не готовим до складнощів. Він чи не щодня відкриває світ — чарівний і жорстокий, несправедливий і добрий, світлоносний і сумний. Особливість розвитку образу Романа полягає у тому, що на його майже дитячу свідомість постійно проектується перипетії "дорослого" життя, часто непідвладні сфері його почуттів і серцєрозумінню. Так ще раз письменник стикає численні контрастні виміри, на цей раз — маленький вік й досвід одного зі своїх героїв і велику людську історію.

О.Глушко послідовно виводить роль підлітка Романа як уважного свідка головних концептуальнотворчих і сюжетних фрагментів твору. Саме його здивованими очима романіст спостерігає за нічними загадковими маневрами військових і розгортанням заколоту проти російського імператора. Історія подається у вимірі безпосередності — рельєфності й жвавості її сприйняття дванадцятирічним козацьким сином.

Усе в романі "Стрибок тарпана" пов'язано між собою — історія бузького півдня й боротьба Богдана Хмельницького, сила любові й життєві падіння, високі ставки царського двору й доля степового хлопчика. Історія твориться усюди — на різних висотах і у різних колах, і кожний до неї причетний — хто душею, хто словом, а хто участю. Твір О.Глушка є історичним не лише за формальними ознаками (темою, дійовими особами, часовими атрибутами), а насамперед за внутрішніми якостями. Його складові — конфлікт, дія, характери та інші компоненти є носіями логіки історичного розвитку, в якому поєднуються народна драма і глибоке кохання, вічність боротьби і велич поразок, прагнення нереального і несподіваність життєвих змін.

Роман Олександра Глушка за своєю природою належить до ліро-епічних творів. Особливу вагу в напрямку його ліризації (поглиблення духовно-інтимних аспектів, посилення експресивної палітри, створення ефекту неповторної одухо— творенності стилю) відіграє мова.

Відомо, що мова цілком може бути метою письменницької творчості. Нерідко твір пишеться заради виявлення таємниць і загадкових можливостей художнього слова. Це особливо притаманно поетичній діяльності, що зумовлено специфікою поезії як типу

організації тексту.

У прозі тенденція абсолютної самодостатності слова зустрічається не так часто, але викликає не менший, а то й більший інтерес. Зараз не йдеться про те, що ця якість характерна мові роману "Стрибок тарпана". Ні, ця книжка належить до іншої групи творів, і також з високою роллю слова у побудові художньої цілісності, — до поезій у прозі, точніше, до розгорнутих поезій у романній прозі (якщо дозволити собі такий авторський термін-позначку).

Мовно-стильова аура нового історичного роману Олександра Глушка - явище надзвичайно цікаве й заслуговує на окреме лінгвостилістичне дослідження.

Варто зазначити, що художня мова завжди була для українських письменників - і тих, що мешкали в центральній Україні, і тих, що проживали в Галичині, Карпатській Русі, на Буковині, що знаходилися далеко від рідної землі, і тих, хто працював за умов деспотичної влади, а також тих, хто своєю чи не своєю волею перебував під патронатом демократичних режимів, - не просто засобом відтворення власних почуттів, концепцій, суспільних тенденцій. Мова для українського письменника стала набагато вищим, ніж способом самовираження й творчої самореалізації. Вона була найбільш органічною формою вільного, розкутого життя і являла собою субстанцію внутрішньої свободи - свободи з собою й у вимірі власного існування. Саме тому правомірною є закономірність: рівень індивідуалізованості українського митця вимірюється якостями його художнього мовлення. Вільний художник дарував своїм співвітчизникам неперевершений мовний світ і в мові відтворював усю масштабність глибинного потягу до по-справжньому гармонійного життя.

Продовжуючи традиції української літератури - І.Франка, Лесі Українки, В.Винниченка, М.Хвильового, М.Куліша, В.Симоненка, О.Гончара, Олександр Глушко надав художній мові життєтворчих якостей. Його мовна мелодика (особливо в перших двох розділах роману, де змальовується стихія козацького духу) творить колорит життя не меншою мірою, ніж динаміка конфлікту, стосунки персонажів, логіка композиції. Мова роману - лексично багата, стилістично розкута, інтонаційно розмаїта — належить також до повноправних і повнокровних героїв твору. Протягом уходження в дійовий та психологічний світ "Стрибка тарпана" починаєш відчувати мову твору як активного, але невидимого учасника зображуваних подій. Сюжет мови рухається невимушено, переконливо, у яскравих, часто раритетних лексичних й емоційних барвах. Він помітно збагачує фабулу історії. Вона стає ближчою, внутрішньо спорідненою з нами і немовби відкривається прочитанню й діалогу з сьогоденням. Стиль Олександра Глушка набуває статусу самотутньої культурної та естетичної реальності, і це (з огляду на вічні критерії письменницької майстерності) теж варто зарахувати до художніх достоїнств твору.

Історична проза Олександра Глушка (попередній роман "Кінбурн", новий "Стрибок тарпана") — явище, що символізує потяг української літератури кінця другого тисячоліття до гармонізації усіх компонентів мистецького мислення. Сфокусувати дії таким чином, щоб за драматичним масштабом історії було видно масштаб реальної чи

вигаданої (фантазією художника) особистості, щоб ліричні інтонації й почуття виразно доповнювали стратегію психологічних битв, щоб мелодійність стилю ставала чинником мовного сюжету, а композиція твору реально оживала в слові, — ось художнє кредо цієї літератури, що намагається зобразити не тільки маловідомі сторінки національної історії, але й зазирнути в душу історії, виражену в діяннях її відомих і невідомих осіб.